PAPER - 4

MT

2017 1200

Seat No. | | | | | | | |

MT - SANSKRIT COMPOSITE (SECOND OR THIRD LANGUAGE) - SEMI PRELIM - II
PAPER - IV

Time : 2 Hours **(Pages 6)** **Marks : 40**

प्रथमः विभागः - गद्यम् ।

प्र.१ अ) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

१. अवबोधनम् । (केऽपि द्वे कृती कुरुत ।)

(i) उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । १
द्वितीयं युवकं .... दृष्ट्वा .... पृष्टम् ।
(उद्विग्नमनसं / शान्तचेतसं) (नागार्जुनेन / महाराजेन)

(ii) कः कं वदति ? १
तस्मै किमर्थं सहायकपदं दत्तम् ?

(iii) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यमिति लिखत । १
प्रथमः युवकः रुग्णस्य सेवां कृतवान् ।

अथ अपरेद्युः उभौ तौ नागार्जुनं प्रति आगतवन्तौ । तदा तयोरेकः उक्तवान्, महाशय, अहंरसायनं कृत्वा आनीतवान् । पश्यतु भवानिति । द्वितीयं शान्तचेतसं दृष्ट्वा नागार्जुनेन पृष्टं, कथमिदानीम् अभाषमाणः तिष्ठसि? किं त्वया नानीतं रसायनम् ? तदाकर्ण्य स मन्दस्वरेण अगदत्, आचार्य, ह्यः गच्छन्तौ पथि आवामेकं रुग्णमपश्याव । तस्यावस्थां वीक्ष्य तं झटिति रुग्णालयं नेयमिति मत्वा अहं तं नीतवान् । तस्य समीपे स्थित्वा सेवां कृतवान्। अतः समयाभावाद् रसायनं निर्मातुं नाशक्नवमिति । तस्य सेवाभावं ज्ञात्वा नागार्जुनस्तमेव द्वितीयं युवकं सहायकत्वेन स्वीकृतवान् । येन रसायनं न आनीतमपि तस्मै किमर्थं सहायकपदं दत्तम् ? इति राज्ञा पृष्टे नागार्जुनोऽभणत्, एतेन रोगिणः सेवा कृता, मानवता दर्शिता । सेवाभावेन विना कथं चिकित्सको भवेत्? अतः अस्यैव नियुक्तिः मया कृता । सेवाभावः परमगहनोऽतः स एव परीक्षणीयः इति यत् कथ्यते तद्यथार्थमेव ।

२. स्वमतप्रकटनम् ।
नागार्जुनस्य निर्णयविषये भवत्प्रतिक्रियां माध्यमभाषया लिखत । २

प्र.१ ब) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

१. अवबोधनम् । (केऽपि द्वे कृती कुरुत ।)

(i) उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । १
'कबड्डी' इति भारतीया .... क्रीडा .... विशेषरूपेण लोकप्रियतां गता ।
(साङ्घिकी / वैयक्तिकी) (उत्तरभारते / महाराष्ट्रराज्ये)

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत । १

तुकाराममहाराजस्य अभङ्गवचनेषु कबड्डीक्रीडा कैः नामभिः निर्दिष्टा अस्ति ?

(iii) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यमिति लिखत । १

बङ्गदेशे ‘चेडुगुडु’ इति नाम्ना विख्यातैषा क्रीडा ।

प्राचीनकालतो विविधाः क्रीडाः प्रचलिताः । काश्चित् साङ्घिकाः काश्चिच्च वैयक्तिकाः। साङ्घिकक्रीडासु कबड्डी इति भारतीया क्रीडा महाराष्ट्रराज्ये विशेषरूपेण लोकप्रियतां गता । ‘हुतुतू’ इति तस्या अपरनाम । तुकाराम-महाराजस्य अभङ्गवचनेषु एषा क्रीडा ‘हमामा, हुंबरी, हुतुतू’ इत्यादिभिः नामभिः निर्दिष्टा । बङ्गदेशे ‘हुडू’, दक्षिणभारते चेडुगुडु, उत्तरभारते ‘कबड्डी’ इति नाम्ना विख्यातैषा क्रीडा । अस्यां क्रीडायां प्रतिसङ्घं द्वादश क्रीडापटवः भवन्ति। क्रीडाङ्गणे तु सप्त क्रीडापटव एव खेलन्ति । पञ्च क्रीडापटवो बहिस्तिष्ठन्ति । एष क्रीडाप्रकारो न केवलं पुरुषाणाम्, अपि तु महिलानां कृतेऽपि प्रचलितोऽस्ति । अनया कबड्डी-क्रीडया शरीरचापल्यम्, उत्साहः, आक्रमकत्वं, स्वसंरक्षणवृत्तिः, शरीरसौष्ठवं च लभते । साहसं, निरीक्षणशक्तिः, योजकत्वं, निर्णयक्षमता, साङ्घिकी भावना, एकात्मता, देशाभिमानश्चैतैः नैकैर्गुणैः क्रीडकस्य व्यक्तित्वं विकसति । एतस्यै क्रीडायै कस्यापि क्रीडासाधनस्यावश्यकता नास्तीति महत्त्वपूर्णं वैशिष्ट्यमिति ।

२. **पृथक्करणम् ।** २

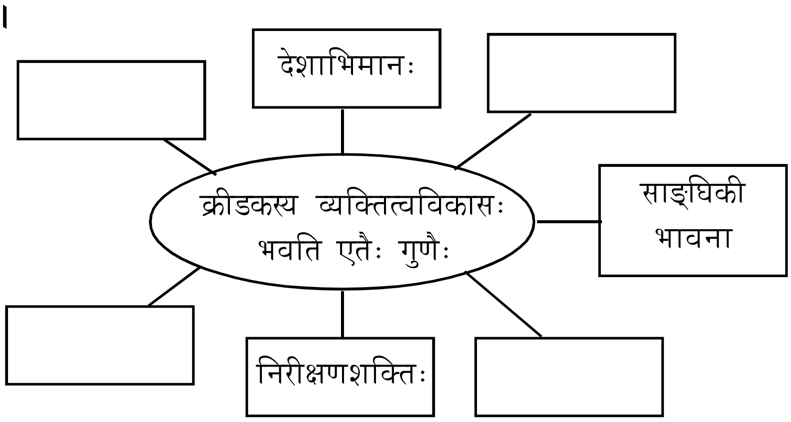

प्र.१ क) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

१. शब्दज्ञानम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)

(i) समूहेतरपदं चिनुत । १

१) पाषाणः, अश्मा, ग्रावा, धरा ।

२) श्रेयः, दक्षः, सतर्कः, अवहितचित्तः ।

(ii) मेलनं कुरुत । १

विशेषणम्	विशेष्यम्
अवहितचित्ता	निषिद्धम्
उपयोजनम्	युक्तम्
	मधुरा

(iii) गद्यांशे आगते द्वे पूर्वकालवाचक धातुसाधित त्वान्त-अव्यये लिखत । १

माता	-	ग्राहकहिताय ग्राहकसुखाय च चतुःसप्तनवैकतमे (१९७४) संवत्सरे स्थापिता एषा संस्था । 'ग्राहकपञ्चायत' 'ग्राहकमञ्च' वा इति नाम्ना ज्ञायते । ग्राहकाणां ग्राहकैः ग्राहकार्थं निर्मितः एष मञ्चः ग्राहकहितायैव बद्धपरिकरो वर्तते ।
द्वितीयः		यदि ग्राहकः विक्रेयवस्तुविषये सन्तुष्टः न भवति तर्हि ग्राहकन्यायालयं
शाकविक्रेता	-	गन्तुं तस्य अधिकारो भवति । अतः मम परिमाणानि गृहीत्वा शाकं सम्यक् तोलय ।
माता	-	युक्तमुक्तं भवता ।
प्रथमः	-	(तोलयित्वा ददाति) गृह्णातु भवती । क्षम्यताम् ।
शाकविक्रेता		
माता	-	कथं प्लास्टिकस्यूतं ददासि ? वस्त्रस्यूतः मत्समीपे वर्तते ।
मधुरा	-	पर्यावरणरक्षणार्थं प्लास्टिकस्यूतानामुपयोगः न करणीयः । विधिनापि तेषामुपयोजनं निषिद्धमस्ति ।
माता	-	समीचीनं, जाते, एवं सदैव अवहितचित्ता भव ।
प्रथमः		धन्यवादाः । भवती मां ज्ञापितवती ग्राहकाधिकारविषये । अद्यप्रभृति
शाकविक्रेता	-	ISI चिह्नाङ्कितान्येव परिमाणानि योजयामि । नमो नमः।

२. **पृथक्करणम् ।**

क्रमसंयोजनं कुरुत । २

(i) प्रथमशाकविक्रेता शाकं तोलयति ।

(ii) द्वितीयः शाकविक्रेता परिमाणानि ददाति ।

(iii) प्रथमशाकविक्रेता प्लास्टिकस्यूतं ददाति ।

(iv) माता ग्राहकाधिकारविषये कथयति ।

द्वितीयः विभागः - पद्यम् ।

प्र.२ अ) पद्यांशौ पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत ।

ज्ञानतेजसो महान् निधिस्त्वं दयाघनस्त्वं तपोनिधिस्त्वम् ।
अनिशं शिष्यहितस्य चिन्तनं गुरुचरणाभ्यां सदा वन्दनम् ।।१।।
कुम्भकारस्त्वं मृत्तिका अहं मूर्तिकारस्त्वं पाषाणोऽहम् ।
तव हस्ताभ्यां मम निर्माणं कदापि मा भूत् ते विस्मरणम् ।।२।।

१. **शब्दज्ञानम् ।**

पर्यायपदं मेलयत । १

अ	ब
i) पाणिः	मृद्
ii) मृत्तिका	हस्तः
	पाषाणः

२. **पृथक्करणम् । (मञ्जूषातः उचितान् पर्यायान् चित्वा जालचित्रं पूरयत ।)** २

(पाषाणः, कुम्भकारः, मूर्तिकारः, मृत्तिका)

प्र.२ ब) पद्यांशान् पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत ।

वेतसो वेगमायातं दृष्ट्वा नमति नापरे ।
सरिद्वेगे व्यतिक्रान्ते स्थानमासाद्य तिष्ठति ॥१॥
कालज्ञः समयज्ञश्च सदा वश्यश्च नोद्धतः ।
अनुलोमस्तथास्तब्धस्तेन नाभ्येति वेतसः ॥२॥
एवमेव यदा विद्वान् मन्यतेऽतिबलं रिपुम् ।
संश्रयेद् वैतसीं वृत्तिमेतत् प्रज्ञानलक्षणम् ॥३॥

१. **अवबोधनम् ।**
पूर्णवाक्येन उत्तरत । १
कीदृशः वेतसः न अभ्येति ?

२. **तात्पर्यलेखनम् / स्पष्टीकरणम् ।** २
तृतीयश्लोकस्य आधारेण भीष्मः किं पाठितवान् इति माध्यमभाषया लिखत ।

प्र.२ क) स्मरणम् ।
श्लोकपूर्तिं कुरुत । (केवलं १ श्लोकः लेखनीयः ।) २
(i) शस्त्रैर्हतास्तु .... हन्ति ॥
(ii) शनैः शनैश्च .... कदाचन ॥

प्र.२ ड) श्लोकांशान् मेलयत । २

(i) पञ्चैते गृहिणा पोष्या	शाम्यति कोऽर्थः पटोलेन ।
(ii) साम्नैव यत्र सिद्धिर्न	इतरे च स्वशक्तितः ।
(iii) अतिथिर्बालकः पत्नी	तत्र दण्डो बुधेन विनियोज्यः ।
(iv) पित्तं यदि शर्करया	जननी जनकस्तथा ।

तृतीयः विभागः - व्याकरणम् ।

प्र.३ यथानिर्देशं कृतीः कुरुत । (केवलं ५ उपप्रश्नाः लेखनीयाः ।) २

अ) नाम/सर्वनामपदानां पृथक्करणम् । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।)

	सप्तमी एकवचनम्	प्रथमा द्विवचनम्	षष्ठी बहुवचनम्
नाम			
सर्वनाम			

(अस्माकम्, नाम्नी, अस्याम्, दिशाम्, नगर्याम्, ते)

आ) क्रियापदानां पृथक्करणम् । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

द्वितीयः भविष्यकालः	परोक्षः भूतकालः	वर्तमानकालः	प्रथमः भूतकालः	आज्ञार्थः	विध्यर्थः

(लङ्घयेत्, जायते, अभुनक्, शशाक, तनुताम्, क्रेष्यति)

इ) समासाः । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

कोष्ठकपूर्तिं कुरुत ।

	समस्तपद	विग्रहः	समासनाम
(i)	अश्वाधिरूढा	अश्वम् अधिरूढा ।	....
(ii)	अहर्निशम्	.... ।	समाहार द्वन्द्व समास
(iii)	न्यायप्रासादः	.... ।	चतुर्थी तत्पुरुष समास
(iv)	सुमार्गः	शोभनः मार्गः ।	....
(v)	निर्गुणः	निर्गताः गुणाः यस्मात् सः ।	....
(vi)	काशीनगरम्	.... ।	कर्मधारय समास

ई) उपपदविभक्तिः । २

उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।)

(i) .... समीपे परिमाणानि न सन्ति । (तस्मै / तव / तम्)

(ii) .... कृते दुग्धमावश्यकम् । (बालकेषु / बालकान् / बालकानाम्)

(iii) उचितं .... विना पापान्मुक्तिरशक्या । (प्रायश्चित्तं / प्रायश्चित्तस्य / प्रायश्चित्ते)

(iv) .... दूरं गत्वा सः मनः शान्तिमनुभवितुमैच्छत् । (नगरम् / नगरस्य / नगरात्)

(v) शिक्षकस्य .... अनुसृत्य छात्राः व्यवहरन्ति । (आदेशेन / आदेशम् / आदेशाय)

(vi) माता .... भोजनं यच्छति । (पुत्रे / पुत्रस्य / पुत्राय)

उ) सन्धिं / सन्धिविग्रहं कुरुत । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

(i) चिह्नाङ्कितान्येव = ... + एव ।

(ii) .... = काश्चित् + च ।

(iii) प्रचलितोऽस्ति = ... + अस्ति ।

(iv) .... = विख्याता + एषा ।

(v) पापधिरेव = ... + ... ।

(vi) पुरीञ्च = पुरीम् + ... ।

ऊ) सङ्ख्यावाचकविशेषणानि - रिक्तस्थानपूर्तिः । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

(i) मराठीभाषायां .... वचने । (2)

(ii) देवपूजायां .... उपचाराः । (16)

(iii) .... पद्यपाठः अद्यैव पठितः अस्माभिः । (5th)

(iv) चैत्रमासे .... तिथौ श्रीरामः अजायत । (9th)

(v) अयं मे वयस्यः .... विदेशं गतः । (thrice)

(vi) देवनाम .... उच्चार्य सर्वे उपविष्टाः । (10 times)

चतुर्थः विभागः - लेखनकौशल्यम् ।

प्र.४ अधोनिर्दिष्टे कृती कुरुत ।

अ) वाक्यनिर्माणम् । ४

कोष्ठकतः शब्दान् चित्वा अर्थसङ्गतानि ४ वाक्यानि लिखत ।

पत्रवाहकेन	श्लोकः	आनीतम्
तया	पुष्पाणि	लिखितः
त्वया	भोजनं	खादितम्
अस्माभिः	पत्रं	क्रीतानि

आ) परिच्छेदपूर्तिः । ४

मञ्जूषातः उचितान् शब्दान् चित्वा ४ रिक्तस्थानानि पूरयित्वा परिच्छेदं पुनर्लिखत ।

वर्षाकाले कज्जलवर्णैः मेघैः वारंवारं व्याप्तं भवति गगनम् । ग्रीष्मे तप्ता वसुधा .... शाम्यति। महता वेगेन प्रवहन्ति नद्यो नदाश्च । वर्षासमये जलवर्षणे सञ्जीवितानि सस्यानि .... । सर्वा भूमिः सस्यशामला सञ्जायते। वर्षाकालः खलु न केवलं .... अपि तु सर्वस्य जगतः जीवितम् । .... विना न कदापि सस्यं तिष्ठेत् । लोकोऽपि नैव तिष्ठेत् सस्यं विना । यद्यपि वसन्तः ऋतुराजः इति प्रख्यातः, तथापि वर्षाकाले स्थिताः सकलस्य भुवनस्य प्राणाः।

(प्ररोहन्ति, कृषीवलानाम्, जलधाराभिः, सलिलेन)

Best of Luck